

Michael VIKTOŘÍK

Emanuel Zitta. Pohled na kariéru a dílo důstojníka inženýrského sboru v první polovině 19. století¹

Abstract: Emanuel Zitta. About the Career and the Work of an Officer of the Corps of Engineer in the Half of the 19th Century

The presented study wants to enrich number of works that focus on “common” officers of the Austrian army that came from burgher classes. The aim of the study is neither to compare fates of other soldiers nor to analyse sociological or national setup of the corps of officers. It will rather simply offer a view on the career of one of officers of an engineer brigade. This career will be followed in a context of a development of the corps of engineer in the first half of the 19th century.

Key words: Austrian army – daily life – engineer corps

Přestože se v české historiografii v posledních patnácti letech objevuje stále více studií věnovaných důstojnickému sboru rakouské armády, počet těchto příspěvků, které nás nechávají nahlédnout do každodenního života i myšlení důstojníků a seznamují nás s organizací a fungováním jednotlivých složek armády, je zvláště pro první polovinu 19. století stále malý.² Kromě celé řady popularizační a odborné literatury k napoleonským válkám má zájemce o vojenskou problematiku k dispozici především publikace, v nichž jsou ozbrojené konflikty nahlíženy jako pouhá součást politických

1 Předkládaná studie je výstupem projektu GA ČR *Pevnostní město v 19. století ve střední Evropě* reg. č. 15–03720S.

2 Většina těchto příspěvků byla publikována v kolektivních monografiích a sbornících. Například Marie KOLDINSKÁ – Ivan ŠEDIVÝ, *Válka a armáda v českých dějinách. Sociohistorické črty*, Praha 2008; Vítězslav PRCHAL a kol., *Mezi Martem a Memorií. Prameny osobní povahy k vojenským dějinám 16. – 19. století*, Pardubice 2011; *Armáda a společnost v českých zemích v 19. a první polovině 20. století*, Ústí nad Labem 2004; Lukáš FASORA – Jiří HANUŠ – Jiří MALÍŘ (eds.), *Člověk na Moravě 19. století*, Brno 2004 či ve sborníku Milena LENDEROVÁ – Tomáš JIRÁNEK – Marie MACKOVÁ, *Z dějin české každodennosti: Život v 19. století*, Praha 2009. Ze zahraničních publikací jmenujme alespoň sborník Laurence COLE – Christa HÄMMERLE – Martin SCHEUTZ (eds.), *Glanz – Gewalt – Gehorsam. Militär und Gesellschaft in der Habsburgermonarchie (1800 bis 1918)*, Essen 2011.

dějin,³ pozitivisticky zpracované biografie významných vojáků,⁴ studie koncentrující se na problematiku výzbroje a výstroje či zevrubné práce popisující organizační strukturu armády.⁵

Předkládaná studie se pokusí rozšířit řady příspěvků věnujících se „obyčejným“ důstojníkům rakouské armády pocházejícím z měšťanského prostředí. Jejím záměrem nebude komparace s osudy jiných vojáků, ani rozbor důstojnického sboru z pohledu sociální či národnostní skladby,⁶ ale jednoduše pohled na kariéru jednoho z důstojníků inženýrského sboru. Ta bude sledována v kontextu vývoje této technické složky armády v první polovině 19. století (v tzv. Janově éře).⁷ Cílem této příkladové studie bude také poukázat na některé klíčové prameny, které mohou pomoci zmapovat kariéru důstojníků rakouské armády ve sledovaném období.

Emanuel Zitta byl činný v inženýrském sboru 45 let a během své bohaté kariéry sepsal celou řadu odborných pojednání, z nichž se některá podařilo dohledat v rozličných fondech a sbírkách Rakouského státního archivu – Válečného archivu ve Vídni. Tyto spisy jsou zajímavé nejen tím, že nás seznamují s konkrétními pevnostmi rakouské monarchie a s novými trendy v oblasti pevnostního stavitelství, ale umožňují nám nahlédnout také na vztahy uvnitř inženýrského sboru a jeho fungování v době předbřeznové. Emanuel Zitta

3 Podrobněji k úvahám o současném pojmání vojenských a válečných dějin viz Jiří HUTEČKA, *Válka a společnost v evropském „dlouhém“ 19. století. Stručný přehled problematiky*, in: *Historica Olomucensia* 37, 2010, s. 17–42. Zde je také prezentován přehled základní cizojazyčné literatury k dané problematice.

4 Mezi nejnovější monografie (biografie), které se vymykají tomuto hodnocení, patří například publikace Marie MACKOVÁ, *Mladší princ. Karl Gustav Wilhelm Hohenlohe-Langenburg (1777–1866)*, Brno 2014.

5 Z celé řady nesporně užitečných publikací tohoto charakteru jmenujme alespoň tři: Jiří PERNES a kol., *Pod císařským praporem. Historie habsburské armády 1526–1918*, Praha 2003; *Die Habsburgermonarchie 1848–1918, Band V, Die bewaffnete Macht*, Wien 1987; Johann Christoph ALLMAYER-BECK – Erich LESSING, *Die K. (u) K. – Armee. 1848–1914*, Wien 1974.

6 Zcela zásadní a často citovanou monografií je v tomto ohledu práce István DEÁK, *Der K. (u) K. Offizier 1848–1918*, Wien – Köln – Weimar 1991 (v originále *Beyond Nationalism. A Social and Political History of the Habsburg Officer Corps 1848–1918*, Oxford University Press 1990).

7 K některým významným osobnostem z řad šlechty, které sloužily v první polovině 19. století v inženýrském sboru, jsou k dispozici pouze stručné medailonky. Ty je možné dohledat především v encyklopediích přístupných na internetu – například ve Wurzbachově *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, v ÖBL (*Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950*) či v NDB a ADB (*Neue deutsche Biographie; Allgemeine deutsche Biographie*), popřípadě v soudobých odborných časopisech, například v *Österreichische militärische Zeitschrift* nebo v *Mitteilungen über die Gegenstände des Artillerie – und Geniewesens* (obě k dispozici v knihovně Rakouského státního archivu ve Vídni). Větší pozornost byla věnována pouze arcivévodovi Janovi (například monografie Hans MAGENSCHAB, *Erzherzog Johann. Bauer, Bürger, Visionär*, Wien – Graz – Klagenfurt 2008). V českém prostředí podal zatím nejvíce informací k některým osobnostem z inženýrského sboru Vladimír KUPKA, *Stavitelé, obránci a dobyvatelé pevností*, Praha 2005.

po sobě nezanechal žádné prameny osobní povahy (deníky) a jeho torzovitá pozůstalost⁸ je tvořena téměř výhradně písemnostmi úřední povahy. Vzhledem k této skutečnosti představují výše uvedené spisy unikátní pramen, který nám umožňuje alespoň částečně se seznámit s názory a myšlením tohoto inteligentního a vzdělaného vojáka.

Emanuel Zitta se narodil 14. května 1786 ve Zbirohu u Plzně v rodině hospodáře a bývalého důstojníka Františka Zitty a jeho manželky Františky, roz. Leopoldové.⁹ Františkova dřívější vojenská kariéra s největší pravděpodobností rozhodla o budoucím povolání jeho syna, který ještě v dětském věku nastoupil na Inženýrskou akademii ve Vídni.¹⁰

V době, kdy zde zahajoval svá studia, byl již inženýrský sbor (*Ingenieur-Korps*) etablovanou složkou rakouské armády. Sbor byl založen v roce 1747 a jedním z hlavních úkolů jeho příslušníků (odborně vyškolených důstojníků) bylo projektovat pevnostní i další vojenské stavby v habsburské monarchii.¹¹ V průběhu Zittova studia (v roce 1801) stanul v čele inženýrského sboru¹² rakouský arcivévoda Jan. Funkci generálního ženijního ředitele, jemuž podléhali nejen pevnostní inženýři, ale i příslušníci sapérského a minérského sboru, pak zastával až do roku 1849.¹³ Téměř půlstoletí trvající funkční období arcivévody Jana, naplněné reformami, ale i změnami v přístupu k pevnostnímu stavitelství, se zapsalo do historie inženýrského sboru jako „Janova éra“.

Arcivévoda Jan byl také ředitelem inženýrské akademie, která zajišťovala přípravu důstojníků všech tří výše uvedených technických sborů.¹⁴ Na vídeňské inženýrské (ženijní) akademii bylo možné studovat od 12 let, a to bez rozdílu stavu a náboženského vyznání uchazeče. Všichni kadeti zde absolvovali minimálně šest ročníků studia, v rámci kterého byl kladen důraz především na matematiku a vojenské a civilní stavitelství, ale i na cizí

8 Österreichisches Staatsarchiv – Kriegsarchiv Wien (dále jen ÖStA – KA Wien), Nachlässe und Sammlungen, Emanuel Zitta, B/1335.

9 Státní oblastní archiv Plzeň, Sbírka matrik západních Čech, Římskokatolická církev, Drahoňův Újezd, 04, snímek 38. V matrice není u jména František Zitta blíže uvedeno, u jaké zbraně sloužil.

10 ÖStA – KA Wien, Conduiten-Liste der Staabs und Ober Offiziers, 1831, kart. 52.

11 Podrobněji k této problematice Vladimír KUPKA, *Pevnosti Krakov a Přemysl*, Dvůr Králové nad Labem 1999, s. 6–7. Dále V. KUPKA, *Stavitelé*, s. 445–446.

12 Až do roku 1849 byl nejdůležitějším orgánem v ženijních záležitostech Hlavní ženijní úřad ve Vídni (*Genie-Hauptamt*), v jehož čele stál generální ženijní ředitel. Hlavnímu ženijnímu úřadu, jenž podléhal Dvorské válečné radě, byly podřízeny nižší úřady ženijní správy. Až do roku 1850 fungovala na úrovni jednotlivých zemí tzv. oblastní fortifikační ředitelství, kterým byla podřízena místní fortifikační ředitelství (Franz RIEGER, *Beiträge zur Geschichte der K.u.K. Genie-Waffe, I/I*, Wien 1898, s. 97–98).

13 Tamtéž, s. 122.

14 *Die Habsburgermonarchie 1848–1918*, s. 247. Zde je také uvedena další podrobnější literatura k dějinám vídeňské ženijní akademie.

jazyky, historii, geografii, logiku, mechaniku, taktiku a další disciplíny úzce související s fungováním jednotlivých složek armády. Po šesti letech náročného studia byli ze studentů akademie vybráni ti, kteří byli vhodnými kandidáty pro službu v inženýrském sboru. Pokud absolvovali ještě sedmý ročník, jehož náplní bylo především vojenské stavitelství, a úspěšně své studium završili zkouškou, získali hodnost podporučíka a byli přiděleni k některému z místních fortifikačních ředitelství. Ostatní kadeti svá studia skončili po šestém ročníku a následně byli přiděleni k pěchotě nebo jezdecktvu.

Emanuel Zitta ukončil studia na Vídeňské inženýrské akademii v době, kdy byl evropský kontinent zmítán napoleonskými válkami. Těsně před bitvou tří císařů u Slavkova byl povýšen na nadporučíka a následně poslán k místnímu fortifikačnímu ředitelství do Josefova. V této pevnosti – stejně jako ve všech ostatních po dobu trvání válečného konfliktu – se podílel na obranných přípravách i na projektování a budování provizorního polního opevnění. V roce 1806 byl Zitta převelen do Hradce Králové, odkud byl v prosinci 1808 přeložen do Uher.¹⁵ Tím se uzavřela první etapa jeho vojenské kariéry, spojená se službou v českých pevnostních městech, a současně otevřela další, jež byla úzce provázána se službou v různých uherských pevnostních posádkách.

Dvaadvacetiletý nadporučík Zitta se v Uhrách seznámil nejdříve s pevností v Komárně, kde se v roce 1809 intenzivně podílel na obranných opatřeních proti útoku francouzské armády. Po svém povýšení na kapitána druhé třídy byl v únoru 1810 převelen na místní fortifikační ředitelství do Pressburgu (dnes Bratislava). Ani zde ale dlouho nezůstal a v rychlém sledu pak následovalo přeložení do pevností Raab (dnes Győr v Maďarsku), Brod (dnes Slavonski Brod v Chorvatsku), Carlsburg (dnes Alba Iulia v Rumunsku) a opět do Komárna.¹⁶ Na podzim 1813 byla Zittova řádná služba na místních fortifikačních ředitelstvích přerušena účastí na polním tažení rakouské armády k Rýnu. Po svém návratu v létě 1814 se stal místním fortifikačním ředitelem v Raabu a od prosince 1814 také v Leopoldstadtu (Leopoldov na Slovensku). Zde se také dočkal povýšení do hodnosti řádného kapitána a zůstal zde až do července 1817.

V roce 1815, během své služby v Leopoldově, byl Zitta podruhé povolán k polní armádě (celkem strávil na polních taženích osm měsíců). Po krátkém působení na Apeninském poloostrově byl převelen k rýnské armádě, kde sloužil přímo pod velením generálního ženijního ředitele arcivévody Jana. Během této kampaně se aktivně podílel na druhém obléhání pevnosti Hünningen v Alsasku a utrpěl také blíže nespécifikované zranění.¹⁷

15 ÖStA – KA Wien, Conduiten-Liste der Staabs und Ober Offiziers, 1831, kart. 52.

16 Tamtéž. V Pressburgu sloužil Zitta od února do září 1810; v Raabu od září 1810 do března 1811; v Brodu od dubna 1811 do března 1812; v Carlsburgu od dubna 1812 do května 1813; v Komárně od června do září 1813.

17 Tamtéž.

Krátce před tím, než se stal Emanuel Zitta místním fortifikačním ředitelem v Leopoldově, byl v této pevnosti internován politický vězeň baron Karl Glave Kolbielski. Tato skutečnost zásadním způsobem ovlivnila osobní život mladého důstojníka inženýrského sboru. Zitta se totiž zamiloval do jeho dcery Marie a v roce 1818 se s ní také oženil. Vzhledem ke vzniklým rodinným poutům, ale i neoddiskutovatelnému vlivu Kolbielského na myšlení a názory Emanuela Zitty, je nezbytné se s touto mimořádně rozporuplnou a zajímavou osobností alespoň ve stručnosti seznámit.¹⁸

Karl Kolbielski se narodil v roce 1752 ve Štětíně. Po studiích práv působil nejdříve jako soudní úředník v Prusku a po roce 1788 jako poradce v Polsku. Právě zde zahájil svou dobrodružnou kariéru agenta. Po Kósciuszkově povstání v roce 1794 se do Polska už nevrátil a začal působit jako rakouský korespondent a agent. V letech 1794 až 1799 publikoval pod různými pseudonymy silně protipruské, protiruské i protifrancouzské články. Na počátku 19. století pak zahájil svou kariéru podnikatele. Nedaleko Vídně založil strojírnou, spekoval s obilím, měl v plánech založit banku a pojišťovnu. Přestože byla většina jeho aktivit neúspěšná, je z dnešního pohledu pokládán za průkopníka industrializace v rakouské monarchii i za autora mnoha nadčasových projektů v oblasti finančnictví a sociálního pojištění.

Na počátku 19. století byl váženým mužem na dvoře císaře Františka I., jemuž radil v oblasti fiskální politiky. V roce 1809 zůstal – jakožto rakouský špion – v obležené Vídni a později zde participoval na spiknutí, jehož cílem bylo zavraždit císaře Napoleona. V roce 1810 byl Kolbielski náhle zatčen rakouskou policií a až do roku 1813 bez soudu vězněn ve Vídni. V nové politické situaci se stal očividně nepohodlným a musel být odstraněn z veřejného života. Až v roce 1813 bylo proti němu vzneseno obvinění z komplotu, spiknutí, špionáže a navíc i ze sabotáže rakouského finančnictví. Ještě téhož roku byl převezen do Leopoldova. A právě zde vstoupil do jeho života člen místní posádky Emanuel Zitta.

Baron Kolbielski nebyl vzhledem k okolnostem vůbec nadšen z toho, že si Marie vybrala za svého budoucího manžela rakouského důstojníka. Svého ideálního zete viděl v řadách polské šlechty.¹⁹ Brzy si však Zittu oblíbil, neboť v něm našel stejně všestranného člověka, jako byl on sám, a současně rovnocenného partnera do diskuze. Oba muže spojovala záliba v exaktních vědách (především v matematice), liberální a analytické myšlení i intenzivní publikační činnost. O vzájemných sympatiích svědčí také skutečnost, že Zitta spolu s Marií v pravidelných intervalech žádali o audienci u císaře (stran Kolbielského

18 Základní informace ke Karlu Glave Kolbielskému jsou převzaty z <<http://www.deutsche-biographie.de/pnd115531726.html>> [cit. 20. 10. 2015] a z monografie Alfred Francis PRIBRAM – Erich FISCHER, *Ein politischer Abenteurer (Karl Glave-Kolbielski, 1752–1831)*, Wien 1934.

19 Tamtéž, s. 179.

propuštění) i Zittova role prostředníka v předávání různých tchánových vzkazů jeho přátelům.²⁰ Tyto služby a podporu poskytoval Emanuel Zitta Kolbielskému i v době, kdy už nebyl v Leopoldově. V srpnu 1817 byl totiž převelen do Carlstadtu (dnes Karlovarc v Chorvatsku) a zůstal zde ve funkci oblastního fortifikačního ředitele až do února 1823.

V roce 1821 byl Zitta účasten jednoho z kongresů Svaté Aliance, který se konal ve slovinské Lublani.²¹ Zde byla kapitánu Zittovi poskytnuta další audience u císaře Františka I. Panovník Zittovi přislíbil, že jeho tchán bude propuštěn ihned po Napoleonově smrti. K propuštění však nedošlo, což císař později zdůvodnil tím, že „...*Kolbielski neumí mlčet a hodně píše...*“²². K průlomům ve věci propuštění Karla Glave-Kolbielského došlo až v zimě 1823 – po Zittově přeložení z Carlstadtu do Ofen (Buda, dnes Budapešť). Emanuel Zitta zde navázal užší kontakty s velitelem Uher, arcivévodou Ferdinandem (budoucím císařem Ferdinandem I. Dobrotivým), a ten se začal o Kolbielského případ zajímat. Jen díky Ferdinandovi se podařilo v roce 1828 docílit toho, aby byl Karl Kolbielski po 15 letech věznění osvobozen. Zittův tchán pak strávil zbývající roky života v Ofen, v blízkosti své dcery Marie.²³

Během své služby na místním fortifikačním ředitelství v Ofen byl Emanuel Zitta povýšen na majora (leden 1829). Téhož roku v září byl vydán klíčový reglement arcivévodě Jana, který zásadním způsobem upravoval dosavadní praxi ve fungování inženýrského sboru. Reglement nejen jasně definoval subordinaci a pravomoci velitelů jednotlivých stupňů ženíjní správy (včetně jejich kompetencí k jiným vojenským orgánům), ale přesně stanovil také úkoly inženýrského sboru v časech míru i války.²⁴ V době vydání Janova reglementu mělo Rakousko finanční krizi již za sebou a ve Dvorské válečné radě se začalo opět uvažovat o rozsáhlých investicích do zvýšení obranyschopnosti habsburského soustátí. V případě dlouhodobě zanedbávaných pevností to znamenalo nejdříve zjistit jejich aktuální stav i potřeby. Od roku 1829 byla patrná intenzivní aktivita na všech stupních reformované ženíjní správy, přičemž největší zátěž ležela na bedrech místních fortifikačních ředitelů. Právě oni měli připravit v krátké lhůtě podrobné spisy týkající se technického stavu pevností, včetně různých variant jejich modernizace. Jak vyplývá z dochovaných kvalifikačních listů, Emanuel Zitta měl v této době již značné renomé v řadách inženýrského sboru. Získal si ho nejen svými odbornými znalostmi

20 Tamtéž, s. 180.

21 Kongres v Lublani byl pokračováním opavského kongresu, který se konal v roce 1820. Zástupci evropských velmocí tvořících tzv. Svatou alianci se zde měli dohodnout na společném postupu (intervenci) proti revoluci v Království obojí Sicílie.

22 A. F. PRIBRAM – E. FISCHER, *Ein politischer Abenteurer*, s. 185.

23 Tamtéž, s. 186.

24 *Reglement für das kaiserlich-königliche Ingenieur-Corps*, Wien 1829. Dále Michael VIKTOŘÍK, *Táborová pevnost Olomouc. Modernizace olomoucké pevnosti v 19. století*, České Budějovice 2011, s. 20.

a dobrým hospodařením na místních fortifikačních ředitelstvích, ale i velmi intenzivní publikační aktivitou, jež překračovala rámec jeho povinností.²⁵ Zitta se ve svých spisech (tzv. memoárech) postupně věnoval všem pevnostním městům, v nichž doposud sloužil. Kromě rozsáhlých popisů fortifikací a návrhů na jejich zlepšení se často zabýval i celkovou infrastrukturou a hygienickými poměry v těchto lokalitách. Úkol pojednat komplexněji o daném pevnostním městě a navrhnout různé varianty vylepšení jeho fortifikací tedy pro něj nebyl ničím novým.

Na rozdíl od předešlého období se však Zitta musel ve svých spisech více zaměřovat na strategickou a taktickou hodnotu pevností a obhajovat jejich úlohu v celkové obranné koncepci rakouské monarchie. Skutečnost, že budou po dlouhé době uvolněny finanční prostředky na zvýšení obranyschopnosti Rakouska, totiž vyvolala pnutí v řadách vojenských špiček. Dokonce bylo slyšet hlasy, že k obraně státu zcela postačí polní armáda a pevnosti jsou zbytečné. Skupina vysokých generálů, která prosazovala tyto názory, se opírala především o nedávné zkušenosti z bitevních polí.

Až do období koaličních a napoleonských válek sehrávaly pevnosti důležitou úlohu ve válečné strategii. Při zdlouhavém způsobu vedení ozbrojených konfliktů, jehož cílem bylo celkové vyčerpání nepřítele, totiž plnily úlohu klíčových zásobovacích základů.²⁶ Napoleonovy armády však na dobývání většiny pevností rezignovaly a obcházely je. Cílem francouzských vojsk bylo dobýt hlavní město nepřítele a porazit jeho armády v rozhodující bitvě. Posádky pevností navíc nedokázaly – vzhledem ke svému početně slabému stavu – aktivně zasahovat do bojů, čímž se strategická hodnota pevností výrazně snížila. Po skončení napoleonských válek si začaly armádní špičky všech evropských mocností klást zásadní otázku – jakým směrem by se mělo pevnostní stavitelství vydat, aby nabyly pevnosti ztraceného postavení a byly schopné i v budoucnu účelně zasáhnout do válečných operací. Většina pevnostních inženýrů se shodovala na tom, že budoucí pevnosti musí výrazně rozšířit svůj areál a disponovat daleko větším počtem vojáků i vojenského materiálu, než tomu bylo doposud. Adaptovat stávající bastionové opevnění však bylo z technického i finančního hlediska nemožné, a tak se jako nejpříjemnější alternativa jevila výstavba tzv. polygonální pevnosti,²⁷ popřípadě modifikace tohoto

25 ÖStA – KA Wien, Conduiten-Liste der Staabs und Ober Offiziers, 1831, kart. 52.

26 Podrobněji k této problematice například Vladimír KUPKA a kol., *Pevnosti a opevnění v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2002, s. 127; dále M. de PAULA, *Der Österreichisch-Ungarische Befestigungsbau 1820–1914*, Wien 1995, s. 45–46.

27 Hlavním principem této koncepce byla „...aplikace mnohoúhelníku (polygonu) na tvar pevnosti, jehož dlouhé strany spolu navzájem svíraly tupé úhly. Při minimální délce pevnostních valů tak opevnění obklopovalo maximální vnitřní prostor.“ Polygonální pevnost se tedy na rozdíl od konstrukčně složitých bastionových a kleštvých pevností vyznačovala aplikací dlouhých rovných front, na nichž byl dostatek místa pro umístění potřebného množství děl určených pro vedení čelní palby. Podrobněji

konceptu v podobě táborové (někdy též fortové) pevnosti. Emanuel Zitta věřil, že pevnosti mají svou neoddiskutovatelnou úlohu v celkové obraně (nejen) habsburské monarchie. Považoval však za nutné vybrané pevnosti zásadním způsobem modernizovat (byl odpůrcem nákladných kosmetických úprav) a jako nejpříhodnější se mu jevila adaptace stávajících pevností na opevněný tábor (tento *terminus technicus* bude objasněn v rámci výkladu k pevnostem Prešov a Olomouc). Koncept táborové pevnosti (*verschanztes Lager*), jímž dráždil konzervativní špičky inženýrského sboru i další složky armády, pak analyzoval v několika svých spisech z 30. a 40. let 19. století.

Vůbec poprvé se se Zittovými hlubšími úvahami o úloze a podobě budoucích pevností setkáváme ve spisu z června 1830, který byl adresován prezidentovi Dvorské válečné rady princovi Hohenzollernovi, resp. v dodatku k tomuto memoáru z dubna 1831.²⁸ Emanuel Zitta v něm nabídl dvě alternativy obrany habsburské monarchie. Za předpokladu, že bude těžiště obrany položeno na bedra stabilní armády, navrhoval vybudovat dvojí linii táborových pevností. Jejich síť měla být tak hustá, aby při případném průniku útočníka dokázali obránci aktivně zasáhnout a nepříteli znemožnili další průchod do vnitrozemí. Pokud by ale měla na obraně participovat vedle stabilní polní armády ještě zeměbrana spolu s dalšími ozbrojenými sbory (zde měl na mysli především měšťanské ozbrojené jednotky a národní gardy), měla by dle jeho soudu postačovat jedna linie táborových pevností rozmístěných na klíčových místech habsburské říše. Podle Zitty se mohla početně slabší armáda střetnout s výrazně silnější pouze tam, kde její křídla a týl byly jištěny táborovou pevností. Ta pak musela být odolná proti útoku ze všech stran, respektive měla umožňovat boj na několika frontách současně.

Vzhledem k tomu, že Emanuel Zitta strávil poslední rok a půl své „uherské“ služby v Eperies (dnes Prešov),²⁹ byly jeho první návrhy táborové pevnosti věnovány právě tomuto městu. Zitta považoval Prešov za strategicky důležité místo v celkovém obranném plánu habsburské monarchie, a proto princovi Hohenzollernovi navrhoval, aby z tohoto dosud vojensky bezvýznamného města byl vytvořen opevněný tábor. Samotné město mělo tvořit jádro táborové pevnosti, v němž by byly umístěny dostatečné zásoby a ve kterém měla být ubytována početně silná posádka. Před toto jádro pak Zitta navrhnul předsunout souvislý věnec samostatných pevnůstek, které se vzájemně vykrývaly boční

k této problematice viz V. KUPKA a kol. *Pevnosti a opevnění*, s. 127–154. Mezi nejznámější příklady polygonální pevnosti patří spolková pevnost Ulm. Dodejme ještě, že na území dnešní ČR nebyla žádná polygonální pevnost vybudována.

28 ÖStA – KA Wien, General Genie-Direktion (dále jen GGD), 1832, kart. 313, sign. 15/20. Memoár o táborové pevnosti Prešov byl sepsán 6. 7. 1830. Dodatek k tomuto spisu pak 14. 4. 1831.

29 ÖStA – KA Wien, Conduiten-Liste der Staabs und Ober Offiziers, 1831, kart. 52. Emanuel Zitta dále působil ve funkci místního fortifikačního ředitele v Ofen. Vedle toho je však v kvalifikačním listě uváděn ještě jako velitel Prešova.

palbou a současně disponovaly dostatečným počtem přímých paleb. Vzniklý prostor mezi věncem těchto pevnůstek a městem pak vytvářel rozsáhlý chráněný prostor, v němž se mohla bezpečně pohybovat vlastní polní armáda. Jednou z velkých výhod konceptu táborové pevnosti byla možnost aktivní obrany. Obránci se neomezovali pouze na pasivní obranu za hradbami, ale v případě potřeby mohli bezprostředně reagovat na nepřátelské manévry a odkudkoliv z chráněného areálu podniknout mohutný výpad vůči nepříteli, pokud by se pokusil pevnost obejít. Tím pádem byl protivník donucen pevnost dobývat, neboť si nemohl dovolit ponechat silnou nepřátelskou armádu ve svém týle. Navíc, pokud by útočník prolomil obranu předsunutého opevnění, byl by vystaven nejen křížové palbě z týlu těchto pevnůstek, ale také z pevnosti (jádra).

Emanuel Zitta se nikdy ve svých spisech neomezoval pouze na jedno navrhované řešení, ale nabízel celou řadu alternativ táborové pevnosti. Při přípravě těchto návrhů počítal s různým průběhem útoku na pevnost (zde se často opíral o svou vlastní zkušenost při dobývání alsaské pevnosti Hünningen), od čehož se odvíjely i různé scénáře obranných opatření. Zitta vždy objasnil, proč by mělo být pro danou situaci zvolené technické řešení tím nejlepším. Při přípravě těchto alternativ ale stál vždy nohama na zemi. Finanční rozvahy, spojené s budováním jím navržených opatření, měl řádně zdůvodněny a nabízené alternativy podoby táborové pevnosti také dával vždy do přímé souvislosti s vývojem na mezinárodněpolitické scéně.

Zittův první návrh táborové pevnosti počítal s věncem blíže nespécifikovaných pevnůstek, které byly vzdáleny dva kilometry od jádra (města). Vzdálenost mezi jednotlivými pevnůstkami rovněž činila přibližně dva kilometry. Zitta uvažoval i o vzájemném propojení těchto objektů palisádami nebo zdí. Na každé pevnůstce mělo sloužit 100 vojáků a mělo zde být osazeno 12 děl. Konkrétně pro Prešov se pak nechal inspirovat úplnou novinkou v pevnostním stavitelství – tzv. Maxmiliánskou věží.³⁰ Pevnůstkami podobné konstrukce pak v projektu z roku 1830 obklopil také Prešov. Na závěr svého spisu Zitta uvedl, že pokud by byla budována táborová pevnost v Prešově podle jeho návrhu, byla by schopná zastavit útok až stotisícové armády disponující 300 děly.

Na počátku 30. let byl Zitta – na rozdíl od většiny konzervativně smýšlejících generálů – skálopevně přesvědčen, že jedinou cestou, jak docílit ztraceného postavení pevností, je adaptace těch strategicky nejdůležitějších na pevnosti táborové. Ve spisu věnovaném Prešovu se poprvé setkáváme se Zittovým popisem a fungováním konceptu táborové pevnosti. Ten byl v následujících letech neustále rozvíjen a precizován. Dodejme ještě, že

30 Podrobněji k Maxmiliánským věžím viz Erich HILLBRAND, *Die Türme von Linz. Erzherzog Maximilians Festungssystem für die Monarchie*, Linz 1985. První zkušební objekt této konstrukce byl vystaven již v roce 1828. Výstavba věnce věžových fortů v okolí Lince byla zahájena o tři roky později.

tento spis byl také posledním, který na místním fortifikačním ředitelství v Ofen napsal.³¹ V dubnu 1831 byl totiž po 22 letech služby v uherských pevnostech znovu přeložen – tentokrát na Moravu.³²

Od května 1831 začal major Emanuel Zitta působit ve funkci místního fortifikačního ředitele v Olomouci. Stal se součástí početné posádky olomoucké pevnosti, které v té době velel polní podmaršál baron von Lauer, s nímž se Zitta znal už ze svého působení v královéhradecké pevnosti.³³ Oba důstojníci pak spolupracovali při řešení každodenních problémů i mimořádných událostí v pevnostním městě více než 16 let. Krátce po Zittově odvelení se do olomoucké pevnosti přestěhovala i Marie s dcerou.³⁴ Hrabě Glave-Kolbielski odmítnul na Moravu odjet a v srpnu 1831 v Ofen zemřel.³⁵

Z prvních let Zittova působení v Olomouci se dochovaly tři kvalifikační listy.³⁶ Tyto dokumenty jsou nenahraditelným a u mnohých důstojníků také jediným pramenem, který nás informuje nejen o kariéře dané osoby, ale i o jejích vlastnostech, dovednostech a chování. Co nám tedy prozrazují kvalifikační listy z let 1831 až 1834 o osobě tohoto erudovaného člena inženýrského sboru? Emanuel Zitta byl ve všech dokumentech označován za velmi schopného štábního důstojníka, zdatného odborníka, který ovládá své řemeslo a který navíc oplývá výbornými jazykovými znalostmi. Kromě své mateřštiny hovořil a psal v latině, němčině, francouzštině a italštině a byl schopen komunikovat i v ilyrštině (jazyk používaný na severozápadě Balkánského poloostrova). Vedle již výše zmíněné publikační činnosti a dobrých hospodářských výsledků byla u Zitty zvláště vyzdvihnuta kvalitní příprava projektové dokumentace i realizace pevnostních staveb, které vznikaly pod jeho velením.

Emanuel Zitta se orientoval v širokém spektru vojenské problematiky, a to v teoretické i praktické rovině. Měl znalosti fungování pěchoty a jezdeckta a jako důstojník štábu

31 Táborová pevnost Prešov nebyla nikdy vybudována. Projektová dokumentace však k ní byla připravována ještě v 60. letech 19. století. ÖStA – KA Wien, Kriegsministerium – Präsidial, 1868, kart. 323.

32 ÖStA – KA Wien, Conduiten-Liste der Staabs und Ober Offiziers, 1831, kart. 52.

33 Tamtéž. Pod velením podplukovníka barona von Lauera sloužil Emanuel Zitta na místním fortifikačním ředitelství v Hradci Králové v letech 1806 až 1808. Dále Christian d'ELVERT, *Zur Oesterreichischen Verwaltungs-Geschichte mit besondere Rücksicht auf die böhmischen Länder*, Brno 1880, s. 738. Baron von Lauer byl pevnostním velitelem Olomouce v letech 1831 až 1847.

34 A. F. PRIBRAM – E. FISCHER, *Ein politischer Abenteurer*, s. 195. K dceři Emanuela a Marie Zittových se prozatím nepodařilo zjistit žádné bližší informace. Dále ÖStA – KA Wien, Conduiten-Liste der Staabs und Ober Offiziers, 1834, kart. 52. V kvalifikačním listu z roku 1834 je uvedeno, že je Emanuel Zitta vdovcem. Znamená to tedy, že někdy mezi roky 1831 až 1834 Marie v Olomouci zemřela.

35 A. F. PRIBRAM – E. FISCHER, *Ein politischer Abenteurer*, s. 196. Na závěr biografie o Kolbielském je uvedeno, že po jeho smrti byly všechny písemnosti zabaveny: „...Císař, Metternich i Sedlnitzky si přáli, aby se na tohoto geniálního muže zapomnělo.“

36 ÖStA – KA Wien, Conduiten-Liste der Staabs und Ober Offiziers, 1831, 1832, 1834, kart. 52.

hlavního ubytovatele získal cenné zkušenosti přímo pod velením generála kavalerie hraběte Radeckého. Ostatně Zittův rozhled je patrný ve struktuře všech jeho dochovaných spisů. Co se týče osobního života a povahových vlastností, v kvalifikačních listech byl Emanuel Zitta líčen jako tichý, vážný a příjemný člověk, jenž vynikal spolehlivostí, pílí a svědomitostí. Neměl dluhy, nehrál karty a neholdoval alkoholu. Na počátku 30. let se také těšil výbornému zdraví.³⁷

V kvalifikačních listech bylo rovněž zmíněno, že se Emanuel Zitta dlouhodobě věnuje otázkám filozofickým, geopolitickým a politickým, ale i chemii, geologii a především matematice. Zittovy mimořádné matematické znalosti potvrdil i János Bolyai, jeden z jeho podřízených na místním fortifikačním ředitelství v Olomouci a později slavný maďarský matematik (zakladatel nauky o neeuclidovské geometrii).³⁸ Zitta se intenzivně a dlouhodobě zabýval také národohospodářskými otázkami a s největší pravděpodobností dále rozvíjel mnohé z myšlenek Karla Glave-Kolbielského. Své úvahy pak na počátku 40. let 19. století shrnul v nepublikované 700 stránkové práci nazvané *Darstellung eines neuen Staats- und Nationalwirtschaftssystem*.³⁹ V jeho díle je jasně patrná tendence nahlížet evropskou ekonomiku globálně. Jedná se o analytické, v některých pasážích značně filozofické, a do jisté míry také prognostické dílo, v němž Zitta intenzivně pracoval se vzájemnou provázaností různých společenských jevů. Dobře fungující národní ekonomika dle jeho názoru měla posilovat „morálku národa“ a rovněž eliminovat napětí, které mohlo vyústit do zbytečných válek či svrhávání vlád. Zitta v podstatě navrhoval, aby stát, jakožto správce národního majetku, vystupoval jako podnikatelský subjekt a národní kapitál prostřednictvím vlastních akciových bank a fondů co možná nejvíce zhodnocoval. Z výnosů pak měly být pokrývány veškeré státní výdaje, včetně sanování státního dluhu, což mělo ve svém důsledku přinést minimální daňové zatížení obyvatelstva. Emanuel Zitta byl vždy otevřen novým myšlenkovým proudům a bezesbytku ho lze označit za liberála, čímž se značně odlišoval od mnoha svých vrstevníků v armádě. Liberální myšlení se u něj neprojevovalo jen v rovině hospodářské, ale, jak ještě uvidíme, i v rovině politické.

37 ÖStA – KA Wien, Conduiten-Liste der Staabs und Ober Offiziers, 1832, kart. 52.

38 Tamtéž, kvalifikační list Johann Bolyai von Bolyai, 1832, kart. 52. Kapitán poručík János Bolyai sloužil na místním fortifikačním ředitelství v Olomouci v letech 1832–1833. Dále Kiss ELEMÉR, *Bolyai János kéziratának rejtett matematikai kincsei* (URL: <<http://www.termesztvilaga.hu/kulonsz/k983/kiss.html>> [cit. 20. 10. 2015]. Emanuel Zitta, vědom si Bolyaiova talentu a významu jeho objevů, ho v jeho činnosti podporoval – půjčoval mu například odbornou matematickou literaturu. Dodejme ještě, že na památku přítomnosti tohoto slavného matematika v Olomouci mu zde byla v roce 2004 odhalena pamětní deska (URL: <http://www.zmne.hu/Forum/04negyedek/bolyai_.htm>) [cit. 20. 10. 2015].

39 ÖStA, Bibliothek, sign. T IIIa II. V knihovně Rakouského státního archivu je dochován pouze 96stránkový rukopisný výtah z tohoto obsáhlého spisu, který Emanuel Zitta sepsal v Olomouci 23. 5. 1841.

Emanuel Zitta byl přeložen do Olomouce v době, kdy již probíhaly intenzivní diskuze o modernizaci zdejšího opevnění. Císařsko-královská hlavní hraniční pevnost Olomouc, jak zněl její oficiální název, totiž náležela ke strategicky důležitým pevnostem habsburské monarchie, a proto jí začala být od konce 20. let 19. století věnována náležitá pozornost. Úkolem olomoucké pevnosti bylo zamezit průchodu nepřátelských vojsk Moravou ve směru na Vídeň, popřípadě alespoň zpomalit pruský útok ze Slezska či ruský útok z Haliče. Na počátku 30. let však byl technický stav olomouckých fortifikací na pováženou. V kritickém spisu polního podmaršála Josefa von Benczura z června 1830 bylo doslova uvedeno, že je olomoucká pevnost ve zbídačelém stavu a pokud by nepřítel znal její reálný stav, získal by ji za velmi krátkou dobu, a to aniž by ji vystavil důstojnému obléhání.⁴⁰ Benczur, který v té době sloužil jako vysoký důstojník přímo na vídeňském hlavním ženíjním úřadu,⁴¹ sice nabízel celou řadu konvenčních návrhů na zvýšení obranyschopnosti olomoucké pevnosti, byl si ale dobře vědom, že v případě útoku by nedostačovaly. Navíc kompletní rekonstrukce a rozšiřování původního bastionového opevnění by byla především z finančních důvodů nereálná. Na závěr svého spisu tedy nabídl ještě jedno řešení na zvýšení obranyschopnosti Olomouce. A sice přebudovat ji na pevnost táborovou. Ve spisu Josefa von Benczura se vůbec poprvé vedle sebe objevily dvě možnosti modernizace olomoucké pevnosti.

Po několikaměsíčním posuzování Benczurova spisu bylo rozhodnuto vypracovat co nejrychleji podrobnější informace o olomouckém opevnění a současně byl také vznesen požadavek na rozpracování některých Benczurových úvah. Nebylo žádnou náhodou, že byl zrovna v tomto období přeložen do Olomouce major Emanuel Zitta. Nelehký úkol mohl splnit jenom zkušený a renomovaný inženýr, a tím 45letý Zitta bezesporu byl. Ihned po nástupu do služby se musel v rychlosti důkladně seznámit s reálným stavem olomouckých fortifikací, s poměry ve městě a v jeho okolí, ale i se spisy svých předchůdců. Na základě vlastního šetření i analýzy podkladových materiálů pak v krátké lhůtě dokončil

40 ÖStA – KA Wien, Genie- und Planarchiv, Kartensammlung, Inland C IV Olmütz, č. 11, kart. 32. Spis Josefa von Benczura vycházel ze starších materiálů zpracovaných majorem Lauerem (1806) a podplukovníkem Waidenthalem (1826). Jak již bylo zmíněno, s prvním z nich se Emanuel Zitta znal již z dob působení v Hradci Králové. Pod druhým pak sloužil v době, kdy působil na místním fortifikačním ředitelství v Ofen. Generálmajor Waidenthal byl v té době oblastním fortifikačním ředitelem v Ofen (ÖStA – KA Wien, Conduiten-Liste der Staabs und Ober Offiziers, 1832, kart. 52.).

41 *Militär Schematismus des Österreichischen Kaiserthumes*, Wien 1831, s. 12.

spis nazvaný *Memoire über die Befestigung im Geiste der dermaligen Kriegsführung und über die Anwendung dieser Befestigung auf Olmütz*.⁴²

Memoár z června 1832 měl logickou vnitřní strukturu, kterou Zitta později použil i v celé řadě dalších písemností určených vídeňskému hlavnímu ženijnímu úřadu. Na úvod se zamýšlel nad úlohou pevností v období před Velkou francouzskou revolucí a objasňoval příčiny, které vedly k poklesu jejich významu.⁴³ Poté se věnoval novým fortifikačním trendům v Evropě a jejich aplikaci na prostředí rakouské monarchie. Stejně jako ve spisu o přešovské táborové pevnosti i ve svém červnovém memoáru zdůraznil, že se obrana habsburské monarchie neobejde bez pevností. Zitta nepochyboval o dobovacích záměrech Pruska a Ruska (přestože v době sepisování memoáru byly spojencem Rakouska), a považoval proto za nezbytné být připraven na budoucí konflikt. Nejdůležitější rakouské pevnosti měly být dle jeho názoru přizpůsobeny novému způsobu vedení války a především kapacitním nárokům. Pokud se dříve pevnost s desetitisíci muži bránila útočící armádě o síle 60 000 vojáků, nyní bylo nutné počítat minimálně s padesátitisícovou osádkou pevnosti a útočící armádou o síle 200 000 až 300 000 vojáků. Zitta jednoznačně konstatoval, že pokud mají stávající pevnosti pojmout takové množství obránců a pokud mají aktivně působit vůči nepříteli (prostřednictvím výpadů vůči nepřátelské armádě a narušováním jejího zázemí), bude nezbytná jejich adaptace na opevněné tábory.

Na teoretickou část spisu pak navazovala pasáž věnovaná přímo olomoucké pevnosti. Major Zitta se v ní obsáhle věnoval jednotlivým obranným úsekům, konkrétním pevnostním prvkům, ale i infrastruktuře pevnosti a životním podmínkám ve městě. Na rozdíl od svých předchůdců nabízel rozsáhlejší, technicky propracovanější, avšak

42 ÖStA – KA Wien, GGD, 1832, kart. 313, sign. 15/20, Pamětní spis o opevnění v duchu tehdejšího vedení války a jeho použití na Olomouc. Tento spis z 30. 6. 1832 byl na počátku července zaslán do Vídně. Zitta se v doprovodné zprávě zmínil, že dokument vznikl za značného vypětí všech důstojníků olomouckého místního fortifikačního ředitelství, a sice za pouhé dva měsíce. V silách přetížených inženýrů však již nebylo dodat ke spisu požadovanou plánovou dokumentaci.

43 Tamtéž. V době před Velkou francouzskou revolucí se armáda poražená v polní bitvě často stahovala do pevnosti, odkud mohla ohrožovat další operace útočnicka. Proto bylo obvyklé pevnost obléhat, přičemž rozdíl mezi počtem útočníků a obránců nebyl velký. Čas, který ale útočník potřeboval k získání pevnosti, stačil protivníkovi ke konsolidaci sil, které měly pevnost z obležení vysvobodit. Neúspěšné obléhání pak mohlo rozhodnout o výsledku celého polního tažení. Zitta upozornil, že přesně toto se stalo v roce 1758 při pruském obléhání Olomouce. Jak již bylo zmíněno, Velká francouzská revoluce znamenala velký předěl v dosavadní praxi vedení války. Zatímco se polní armády mnohonásobně zvětšily, osádky pevností zůstaly stejné. Emanuel Zitta konstatoval, že strategicky důležité pevnosti musí pojmout mnohem více obránců. Dokonce uvedl, že kdyby byla olomoucká pevnost po katastrofální porážce u Ulmu v roce 1805 zesílena alespoň předsunutým věncem zemních pevnůstek, nedošlo by k bitvě u Slavkova. Spojené rakousko-ruské jednotky by vyčkaly na Napoleonovu armádu přímo v olomoucké pevnosti.

také nákladnější řešení nejožehavějších problémů pevnosti,⁴⁴ z nichž se některá začala o desetiletí později skutečně realizovat. Neopomněl také dodat, že aby byla pevnost obranyschopná a mohla poskytnout odpovídající ubytování pro patnáctitisícovou posádku (tento počet byl komisionálně stanoven), bude nutné provést ještě celou řadu dalších finančně nákladných opatření. Právě proto považoval Zitta za daleko efektivnější a finančně výhodnější přebudovat Olomouc na opevněný tábor. Otevřeně tedy podpořil tuto variantu modernizace olomoucké pevnosti, kterou zmínil Josef von Benczur,⁴⁵ a Hlavnímu ženijnímu úřadu ve Vídni pak nabídl první ucelenější vizi její podoby.

Do předpolí města, jež bylo obehnáno souvislými bastionovými frontami, navrhnul předsunout věnc 17 zděných pevnůstek. Tyto objekty, o jejichž konstrukci a provedení mělo být diskutováno v budoucnu, byly plánovány 4,5 km od města, přičemž jejich vzájemná vzdálenost se měla pohybovat okolo 2 km. Podle Zittových výpočtů měla být výstavba pevnůstek levnější o více než milion zlatých ve srovnání s výdaji na zesilování a rekonstrukci opevnění i rozšiřování zázemí pevnosti. Výstavbou táborové pevnosti měly být ušetřeny také lidské síly i dělostřelecký materiál.⁴⁶ Jádrem táborové pevnosti mělo hájit 8000 obránců, dalších 4250 vojáků pak mělo být rozmístěno po okolních pevnůstkách. V případě potřeby pak mohla v chráněném prostoru mezi věncem detašovaných pevnůstek a starou pevností operovat šedesátitisícová polní armáda. Zitta byl přesvědčen, že po vybudování detašovaných objektů by byla pevnost uhájitelná proti výrazné přesile a stala by se jedním z důležitých pilířů obrany habsburské monarchie.

Na Hlavním ženijním úřadu ve Vídni se však Zittovy návrhy neseťkaly s nadšením. Přestože Josef von Benczur označil návrh olomouckého místního fortifikačního ředitele za „*novátorský a neobvyklý*“, kritizoval náklady na budování táborové pevnosti, které se mu jevily podhodnocené. V listopadu 1832 pak Zittův projekt rezolutně odmítnul i generální ženijní ředitel arcivévoda Jan:

44 Zitta považoval za nutné především zesílit západní předpolí pevnosti detašovanými objekty, které měly zabránit obdobnému útoku na pevnost, jaký se udál v roce 1758 (tehdy více než pět týdnů obléhali Olomouc Prusové). Dále navrhoval budovat nové ubytovací a zásobovací kapacity odolné ostřelování a v neposlední řadě pracovat na zlepšení hygienických poměrů ve městě (vysoušení okolních bažin, čištění příkopů a odtokových kanálů apod.). Podrobněji M. VIKTORÍK, *Táborová pevnost Olomouc*, s. 25–28.

45 ÖStA – KA Wien, Conduiten-Liste der Staabs und Ober Offiziers, 1832, kart. 52. Jak vyplývá z kvalifikačních listů, Zitta se s Benczurem osobně znal. Sloužil totiž pod ním při polním tažení do Itálie v roce 1815.

46 ÖStA – KA Wien, GGD, 1832, kart. 313, sign. 15/20. Na základě komisionálního rozhodnutí byla pro obranu olomoucké pevnosti určena patnáctitisícová posádka a dotace 471 děl. Oproti tomu táborová pevnost vyžadovala 12250 posádku a dotaci 452 děl. Zatímco nezbytné rekonstrukce a zesílení stávající fortifikace si žádaly 3,2 mil. zlatých, budování předsunutých pevnůstek mělo přijít státní pokladnu na „pouhé“ dva miliony.

„Je-li armáda silná, jde nepříteli vstříc. Je-li poražena, hledá ochranu v pevnosti. Avšak k tomu, aby zůstala koncentrována a mohla se pohybovat, aniž by se střetla s nepřítelem, nepotřebuje takový chráněný prostor (verschanztes Lager), a už vůbec ne, aby tábor obklopoval celou pevnost. ...Navíc, finanční situace nedovoluje provést tak rozsáhlou úpravu...“⁴⁷

V době, kdy se Zitta dozvěděl o reakci svých nadřízených, byl plně zaměstnán organizací a řízením prací na některých pevnostních prvcích, které byly v Olomouci zahájeny ještě před jeho příchodem. Kromě toho chystal rozpočty na další stavební období, spolu se svými podřízenými připravoval projektovou dokumentaci, rekognoskoval okolí pevnosti a v neposlední řadě se intenzivně zabýval otázkou vrtání artézských studní, které měly zlepšit celkově velmi špatné zásobování města pitnou vodou. Přestože byl plně vytížen úkoly na místním fortifikačním ředitelství, z vlastní iniciativy se na jaře 1833 pustil do přípravy dalšího obsáhlého spisu, v němž se snažil reagovat na negativní vyjádření arcivévody Jana.

V Zittově spisu z května 1833⁴⁸ se setkáváme s neotřelým způsobem výkladu, jehož prostřednictvím se pokusil přesvědčit nadřízené orgány o správnosti svých předešlých závěrů, resp. o nutnosti budovat v Olomouci opevněný tábor. Emanuel Zitta totiž předložil důstojníkům hlavního ženijního úřadu simulaci útoku na olomouckou pevnost a ve svém spisu se soustředil na hypotetický průběh postupu útočníků i obránců. Zitta tvrdil, že za určitých okolností, především pokud by byl útočník informován o neutěšeném stavu zdejších fortifikací, by pevnost nezachránil ani rozsáhlý inundační systém a Olomouc by padla neodvratně do rukou nepřítele během pouhých 14 dní. Tímto závěrem narušil dosavadní představu, že je možné pevnost atakovat pouze ze západního směru (tj. z výšin na Tabulovém a Šibeničním vrchu, odkud také podnikli útok v roce 1758 Prusové) a že zátopový systém pevnosti tvoří nepřekonatelnou překážku. Za jediné možné řešení, jak se tomuto scénáři vyhnout, považoval vybudovat v předpolí pevnosti detašované objekty, jejichž úkolem bylo chránit klíčové body inundačního systému i obě zmíněné výšiny. Emanuel Zitta nechtěl své nadřízené zbytečně dráždit, a tak ve svém spisu záměrně nepoužíval výraz táborová pevnost. Je však zcela zřetelné, že navrhované řešení nebylo ničím jiným než modifikací jeho původního konceptu opevněného tábora.

V srpnu 1833 se k Zittovu spisu vyjádřil polní podmaršál Theodor Baillet de Latour, od roku 1832 zástupce generálního ženijního ředitele.⁴⁹ Jak vyplývá z dochovaných písemností, Latour a Zitta neoplývali vzájemnými sympatiemi. Latour permanentně kritizoval Zittovy návrhy táborové pevnosti, které považoval za příliš radikální, zbytečné

47 ÖStA – KA Wien, Genie Hauptamt (dále jen GHA), 1832, sign. 6/91.

48 Tamtéž, 1833, sign. 6/66.

49 Tamtéž. Dále *Militär Schematismus des Österreichischen Kaiserthumes*, Wien 1833, s. 12.

a navíc finančně neúnosné. Zittovu simulaci útoku na Olomouc pak označil za účelovou a Zittu napadl za to, že celý průběh dobývání pevnosti připravil tak, aby zdůraznil nízkou obranyschopnost olomouckého opevnění. Latour neopomněl také zmínit, že bude na pevnostním velitelství, aby bylo na možný útok nepřítele důkladně připraveno a vyvarovalo se všech chyb, s nimiž Zitta ve svém „scénáři“ počítal.

Projekt olomoucké táborové pevnosti, který major Zitta intenzivně rozvíjel v letech 1831–1833, pak na několik let zcela vymizel z korespondence mezi olomouckým místním fortifikačním ředitelstvím a jeho nadřízenými orgány. Namísto přestavby olomoucké pevnosti na opevněný tábor byla totiž zvolena cesta postupného zesilování obranyschopnosti Olomouce, včetně jejího zázemí. Kromě přestavby většiny detašovaných redut, vybudovaných již v druhé polovině 18. století, a úpravy inundačního systému pevnosti,⁵⁰ začala být od poloviny 30. let 19. století připravována výstavba dvou detašovaných pevnůstek (fortů) na Tabulovém a Šibeničním vrchu a také mohutné kasárenské budovy v centru města. Emanuel Zitta, povýšený v roce 1836 na podplukovníka,⁵¹ byl zcela zaneprázdněn přípravou a realizací těchto staveb, které patřily ve své době vůbec k největším investičním projektům realizovaným pod hlavním ženíjním úřadem. Místní fortifikační ředitel zodpovídal nejen za přípravu veškeré projektové dokumentace a rozpočtů, ale i za výkup potřebných pozemků a za budování zázemí pro staveniště (tj. za vybudování kamenolomu, cihelny a vápenky, výstavbu skladů a baráků pro dělníky atd.). Na svých bedrech měl také veškerá výběrová řízení na dodávky materiálu a surovin i najímání dělníků z řad civilního obyvatelstva. Když byla v roce 1839 zahájena výstavba obou fortů i kasárenské budovy, Zitta velel deseti pevnostním inženýrům, 200 minérům, sapérům a pionýrům a současně koordinoval práci více než 3000 civilních zaměstnanců (zedníků, cihlářů a dalších řemeslníků a pomocníků).⁵² Není se tedy čemu divit, že v době, kdy se o táborovou pevnost nikdo nezajímal a kdy měl na svých bedrech organizaci a zajištění tak logisticky náročné výstavby, svůj projekt souvislého věnce detašovaných pevnůstek dále nerozvíjel. Ve volném čase sepisoval své 700 stránkové národohospodářské dílo a hledal řešení některých technických problémů spojených s probíhající výstavbou.⁵³

50 Podrobněji k této problematice M. VIKTOŘÍK, *Táborová pevnost Olomouc*, s. 34–45.

51 ÖStA – KA Wien, Nachlässe und Sammlungen, Emanuel Zitta, B/1335. K povýšení došlo dne 18. 4. 1836.

52 ÖStA – KA Wien, GGD, 1839, kart. 371, sign. 28/84 a 28/200.

53 ÖStA – KA Wien, GGD, 1839, kart. 372, sign. 28/102 a 28/167. Dále Vojenský ústřední archiv Praha (dále jen VÚA Praha), Vojenské stavební úřady, Fortifikační místní ředitelství Olomouc, kart. 10. Značným problémem, který doprovázel na přelomu 30. a 40. let 19. století výstavbu v Olomouci, byl latentní nedostatek paliva pro cihelny, které měly vyprodukovat desítky miliónů cihel. Palivového dříví se totiž v okolí Olomouce nedostávalo a černé uhlí, které se začalo v té době těžit na Ostravsku, bylo drahé. Zitta přišel s alternativou a navrhnul použít rašelinu. Při svých pochůzkách po okolí pevnosti si totiž všiml rozsáhlého naleziště tohoto materiálu a několik měsíců

Emanuel Zitta se vrátil ke svým dřívějším úvahám o táborové pevnosti až na počátku roku 1843.⁵⁴ Výstavba obou fortů a kasárenské budovy se totiž blížila do své závěrečné fáze. Plukovník Zitta⁵⁵ byl v této době vyzván arcivévodou Janem, aby připravil další návrhy vedoucí ke zvyšování obranyschopnosti Olomouce. Při plnění tohoto úkolu Zitta plně navázal na písemnosti z počátku 30. let a ve svém spisu z března 1843 v podstatě opakoval celou řadu argumentů hovořících ve prospěch budování táborové pevnosti. Mimo to také konstatoval, že provedené rekonstrukce a výstavba obou fortů na výšinách nedaleko Olomouce sice přinesly zlepšení obranyschopnosti Olomouce, dle jeho soudu by však pevnost i přes tato opatření nedokázala odolat protivníkovi déle než pět týdnů. Jednoznačně se tedy stavěl proti dalším dílčím stavebním úpravám a znovu se přikláněl k budování uzavřeného věnce pevnůstek v předpolí stávající bastionové pevnosti.

Generální ženijní ředitel i jeho zástupce Zittův návrh znovu rezolutně odmítli. Následně byl – stejně jako před deseti lety – do Olomouce vyslán vysoký důstojník hlavního ženijního úřadu s úkolem, aby situaci posoudil přímo na místě a do Vídně pak zaslal své návrhy dalšího postupu.⁵⁶ Generálmajor Bernhard Caboga byl na rozdíl od polního podmaršála Latoura a arcivévody Jana přívržencem Zittova návrhu táborové pevnosti a s většinou jeho argumentů dlouhodobě souhlasil. Proto také Janovi ve svém dobrozdání opatrně uvedl, že je opevněný tábor skutečně tím nejlepším řešením. Pro případ, že by Jan svůj názor na táborovou pevnost nezměnil (což předpokládal),⁵⁷ předkládal ještě jednu variantu zesílení obranyschopnosti olomoucké pevnosti. Generálmajor Caboga v podstatě převzal jeden z dřívějších návrhů Emanuela Zitty a Janovi navrhnul vybudovat v severovýchodní části pevnostního předpolí další tři zděné forty. Tento návrh byl během podzimu 1843 nakonec schválen a v podstatě určil další směřování modernizace olomoucké pevnosti až do revoluce 1848–1849.

pak věnoval šetření, jaká je její využitelnost při výrobě cihel i kolik by stála její těžba a zpracování. Zitta v této době korespondoval s předními chemiky a studoval také různé zahraniční časopisy. Přestože byla rašelina jakožto alternativa topiva nakonec vyloučena (kvůli výsledkům chemických zkoušek i nákladům na její zpracování), na tomto příkladu je opět vidět, čím byl Emanuel Zitta mimořádný. Hledal alternativy a nekonvenční řešení, intenzivně studoval.

54 ÖStA – KA Wien, GGD, 1843, kart. 410, sign. 28/56.

55 ÖStA – KA Wien, Nachlässe und Sammlungen, Emanuel Zitta, B/1335. K povýšení došlo dne 30. 9. 1842.

56 ÖStA – KA Wien, GGD, 1845, kart. 433, sign. 28/45. Dodejme ještě, že po zamítnutí Zittova návrhu táborové pevnosti v roce 1832 a 1833 byl do Olomouce vyslán plukovník Camillo Vacani, který nakonec doporučil pokročit v modernizaci olomoucké pevnosti výstavbou fortů na Tabulovém a Šibeničním vrchu.

57 Státní okresní archiv v Olomouci, Místní fortifikační ředitelství v Olomouci, inv. č. 2, kart. 1. Arcivévoda Jan vyjádřil svůj opětý nesouhlas s projektem táborové pevnosti dne 24. 8. 1843.

O tom, jakým způsobem se vyvíjel soukromý život Emanuela Zitty v Olomouci, nemáme žádné informace. Ze 40. let 19. století se nedochovaly ani žádné písemnosti (mimo ty související s výkonem jeho služby), které by nás nechaly nahlédnout do jeho myšlenkového světa, popřípadě nás seznámily s jeho názory na politický a hospodářský vývoj v habsburské monarchii i v Evropě. Vzhledem k jeho rozhledu i analytickému myšlení by byly takové prameny zajisté zajímavou reflexí dané periody. O Zittovi tedy víme jen to, že byl ve 40. letech plně vytížen dostavbou kasárenské budovy a fortů na Tabulovém a Šibeničním vrchu. Kromě toho připravoval projekty všech tří schválených pevnůstek, jejichž realizace i umístění vyvolala v polovině 40. let ostrou polemiku v řadách důstojníků inženýrského sboru. V úředních dokumentech z té doby se také setkáváme s otevřenou kritikou Emanuela Zitty, který se nebál ve většině svých spisů neustále opakovat výhody konceptu táborové pevnosti. V lednu 1845 reagoval polní podmaršál Latour na Zittův návrh umístění jedné z pevnůstek následujícím způsobem: „...*příčiny nevhodného předsunutí fortu je třeba vidět v jeho (Zittově – pozn. aut.) neutuchající víře, že se jednou uskuteční jeho milovaná idea táborové pevnosti*“.⁵⁸ Přisadil si i zarytý odpůrce táborové pevnosti generálmajor Camillo Vacani, který se navíc cítil uražen Zittovými zásahy do svého původního projektu fortů na Tabulovém a Šibeničním vrchu. Plukovník Zitta byl podle něj „*nepřítelem všech jednoduchých věcí a rád si dělal věci po svém*“.⁵⁹

V roce 1846 bylo rozhodnuto z finančních důvodů rozvíjet už jen jeden projekt detašované pevnůstky, a sice v blízkosti nedalekých obcí Bělidla a Pavlovičky (dnes předměstské části Olomouce). Finální podoba, umístění a rozpočet tohoto objektu byly schváleny na podzim 1847.⁶⁰ K realizaci tohoto objektu však nemělo nikdy dojít. Kvůli havárii na fortu Šibeniční vrch byly veškeré přípravné práce zastaveny a všichni inženýři místního fortifikačního ředitelství pak byli řadu měsíců zcela zaneprázdněni odstraněním následků této události.

58 ÖStA – KA Wien, GGD, 1845, kart. 433, sign. 28/45.

59 Tamtéž.

60 Tamtéž, 1847, kart. 461, sign. 28/38. K sesutí části fortu Šibeniční vrch došlo v říjnu 1847. Výstavba tohoto objektu byla doprovázena problémy už od samého počátku. Kvůli jeho špatnému založení a statickému musel být neustále přehodnocován projekt i kalkulace výstavby. Některé jeho části pak byly demolovány a následně znovu vystavěny. Neplánované práce zpomalovaly budování druhého fortu i Špitálské kasárny, způsobily výrazné překročení schváleného rozpočtu a ve svém důsledku také znemožnily návaznou výstavbu dalších detašovaných objektů. Dodejme ještě, že dostavba fortu na Šibeničním vrchu se protáhla až do roku 1851.

Zásadním milníkem v dějinách rakouské monarchie, potažmo evropských dějin, byla revoluce 1848–1849. Během revolučních let došlo v Rakousku k celé řadě správních reforem, které se nevyhnuly ani armádě. Na jaře 1848 ukončila svou činnost Dvorská válečná rada a jejím nástupcem se stalo ministerstvo války, které řídil Janův dosavadní zástupce polní podmaršál Baillet de Latour (úřad zastával do října 1848). Agendu hlavního ženijního úřadu pak převzalo Generální ženijní ředitelství ve Vídni, do jehož čela se postavil polní podmaršál Bernhard hrabě Caboga.⁶¹ V revolučním období tedy opustili své úřady dva největší odpůrci Zittova konceptu táborové pevnosti a naopak na špici ženijní zbraně stanuli jeho zastánci. To by samo o sobě ale nestačilo k tomu, aby byly Zittovy návrhy realizovány. Stimulem k zásadní modernizaci olomoucké pevnosti se nakonec stalo mezinárodněpolitické napětí mezi rakouskou monarchií a pruským královstvím. V důsledku válečné hrozby se v listopadu 1849 ustavila Ústřední opevňovací komise, která potvrdila strategický význam Olomouce – jako jediná totiž mohla zadržet či alespoň zpomalit případný pruský útok vedený ze Slezska směrem na Vídeň. Na dalším zasedání této komise v březnu 1850 pak bylo rozhodnuto o výstavbě táborové pevnosti v Olomouci.⁶² V té době se zde Zitta ale už nenacházel.

Dříve, než se budeme věnovat konci kariéry Emanuela Zitty, pohlédněme ve stručnosti na poslední měsíce jeho služby v olomoucké pevnosti. V roce 1848 Zitta dále řídil dostavbu fortu na Šibeničním vrchu a pod jeho vedením byla dokončována také dlouholetá rekonstrukce některých detašovaných redut. Kromě toho se podle pokynů pevnostního velitele polního podmaršála barona Heinricha Sunstenaua podílel na udržování pořádku a bezpečnosti ve městě.⁶³ Vojenská opatření byla zvláště zostřena na podzim 1848, kdy byly i v Olomouci patrné projevy sympatií s vídeňskou revolucí. Připomeňme, že v důsledku propuknutí vídeňských nepokojů opustil císařský dvůr rezidenční město a přesunul se

61 Walter WAGNER, *Quellen zur Geschichte der Militärgrenze im Kriegsarchiv Wien*, Wien 1973, s. 285. Hlavní ženijní úřad byl sloučen s generálním ženijním ředitelstvím k 1. prosinci 1849. Dále TÝŽ, *Die K. (U) K. Armee-Gliederung und Aufgabenstellung*, in: *Die Habsburgermonarchie 1848–1918*, Band V, *Die bewaffnete Macht*. Wien 1987, s. 145. Polní podmaršál Latour převzal Ministerstvo války na konci dubna 1848.

62 ÖStA – KA Wien, *Manuskripte zur Geschichte der Reichsbefestigungen*, *Denkschrift über die Reichsbefestigung der ehemaligen Ö.-U. Monarchie*, č. 1, s. 42–43.

63 *Olmütz im Jahre 1848*, Olomouc 1856, s. 43. Emanuel Zitta řídil armování pevnosti (tj. přípravu pevnosti na obranu) a provedl rovněž opatření vedoucí k efektivnějšímu zajištění bezpečnosti pevnosti. Vedle početně slabé vojenské posádky zapojil do střežení pevnosti také členy národní gardy a akademické legie.

pod ochranu olomoucké pevnosti. Až do května 1849 pak lze Olomouc považovat za centrum politického života habsburské monarchie.⁶⁴

O Zittově aktivitě v této době se podařilo dohledat pouze kusé informace. Z pramenů se dozvídáme, že byl Emanuel Zitta považován olomouckými měšťany za váženého a oblíbeného důstojníka. Svou oblibu si získal především dlouhodobým aktivním přístupem k řešení hygienických a zdravotních otázek i zásluhami o „zkrášlování“ města.⁶⁵ Sympatie měl ale i mezi studenty místní univerzity a inteligencí, a to zvláště poté, co se v říjnu 1848 otevřeně postavil na podporu vídeňské revoluce. Zittův postoj dle mého soudu odráží jeho liberální myšlení, které se nám doposud nejvíce projevilo v oblasti hospodářských úvah, ale i v nestandardním přístupu ke splnění zadaných úkolů. Je však možné, že byl jeho postoj také silně determinován animozitou vůči Theodorovi Baillet de Latourově.⁶⁶ Každopádně za své projevy podpory vídeňské revoluci byl důrazně pokárán.⁶⁷

V červnu 1848 byl Emanuel Zitta povýšen na generálmajora.⁶⁸ Když v říjnu téhož roku rezignoval na funkci pevnostního velitele polní podmaršál Sunstenau,⁶⁹ byla jeho funkce obsazena pouze provizorním pevnostním velitelem, a to na dobu jednoho roku.⁷⁰ V prosinci 1848 se Zitta stal jeho zástupcem (*ad latus*). S největší pravděpodobností polního podmaršála barona Wetzlara také několik měsíců aktivně zastupoval.⁷¹ Paralelně s touto funkcí dále řídil místní fortifikační ředitelství, a to až do svého přeložení v dubnu 1849.

Odchod 63letého Emanuela Zitty z Olomouce souvisí s narůstajícím tlakem na potlačení uherské revoluce. Generálmajor Zitta byl v dubnu převelen k hlavnímu štábu 3. armády v Ofen.⁷² V září 1849 byl pak jmenován polním ženijním ředitelem u 3. armády

64 Podrobněji k této problematice Jan DRÁBEK, *Olomouc v revolučním roce 1848*, Olomouc 1948, s. 62–88.

65 *Olmütz im Jahre 1848*, s. 20.

66 Theodor hrabě Baillet de Latour inicioval na podzim 1848 vyslání části vídeňské posádky do revolučních Uher, což vzvedlo značnou vlnu odporu a následně vyvolalo silné nepokoje ve Vídni. Dne 6. října 1848 byl lynčován davem a jeho tělo bylo následně pověšeno na pouliční lampu (URL: <http://www.biographien.ac.at/oeb1_1/45.pdf> [cit. 20. 10. 2015]).

67 Miloš TRAPL, *Olomouc v revolučním roce 1848*, in: Sborník Krajského vlastivědného muzea v Olomouci, sv. IV, 1956–1958, s. 83.

68 ÖStA – KA Wien, Nachlässe und Sammlungen, Emanuel Zitta, B/1335. K povýšení došlo 21. 6. 1848.

69 *Heinrich Freiherr von Sunstenau, K.K. Feldmarschall-Lieutenant* (nekrolog), in: *Österreichische Militärische Zeitschrift*, IV. Band, Vídeň 1865, s. 407.

70 Ch. D'ELVERT, *Zur Oesterreichischen Verwaltungs-Geschichte*, s. 739. V revolučních letech byli pevnostními veliteli Olomouce polní podmaršál baron Heinrich Sunstenau von Schützenthall (květen 1847–říjen 1848), polní podmaršál baron von Wetzlar (byl provizorním velitelem pevnosti od října 1848 do října 1849), poté funkci zastával generál jezdeckva rytíř Karl Gorzkowski.

71 V Národních novinách č. 36 z 11. 2. 1849 je generálmajor Zitta uváděn jako zastupující pevnostní velitel vedle celé řady velitelů dalších pevnostních měst.

72 *Olmütz im Jahre 1848*, s. 236. Jak vyplývá z výkladu Heinricha von Sunstenau, Zitta se z Ofen na konci dubna ještě na nějaký čas do Olomouce vrátil.

a byl převelen do Komárna, kde měl řídit obléhání zdejší pevnosti.⁷³ Po srpnové kapitulaci maďarských polních vojsk u Villagose se poslední odpor maďarských revolucionářů koncentroval právě do komárenské pevnosti, jejímž velitelem byl György Klapka.⁷⁴ Přestože v době Zittova jmenování polním ženijním ředitelem již probíhala mírová jednání, v polovině září Rakušané předpokládali, že budou muset pevnost získat násilím. Jak vyplývá z několika písemností uložených v Zittově torzovité pozůstalosti, v polovině září měli za sebou Rakušané již několik neúspěšných střetů s komárenskou posádkou. Zitta ihned po svém přeložení do Komárna provedl rekognoskaci okolí pevnosti. Na základě vlastního šetření, získaných údajů o početním stavu nepřítelů i analýzy povětrnostních podmínek jakékoliv obléhání komárenské pevnosti striktně zavrhnul a spolu s dalšími vysokými generály nadřízeným orgánům doporučil, aby byla pevnost získána dohodou a nikoliv násilím.⁷⁵ Dne 27. září György Klapka na mírové podmínky přistoupil a pevnost byla na počátku října 1849 vydána rakouské armádě.⁷⁶ Krátce po ukončení této kampaně byl Emanuel Zitta povýšen do hodnosti polního podmaršála⁷⁷ a až do svého odchodu do penze 29. října 1853 působil jako polní ženijní ředitel u 3. armády v Ofen.⁷⁸

Přestože o posledních třech letech služby Emanuela Zitty v Uhrách toho mnoho nevíme, lze bezpečně konstatovat, že se nadále aktivně podílel na přípravě dalšího opevnění (byl autorem například projektu citadely na vrchu Gellért v Budě)⁷⁹ a aktivně se také zajímal o budování opevněného tábora v Olomouci.

V dubnu 1849 nastoupil na Zittovo místo na olomouckém místním fortifikačním ředitelství zkušený pevnostní inženýr major Julius von Wurmb. Jeho úkolem bylo co nejrychleji připravit projektovou dokumentaci a rozpočet ke schváleným detašovaným objektům v předpolí olomoucké pevnosti. Nelze pochybovat o tom, že se Wurmb seznámil s celou řadou návrhů svého předchůdce a že se jimi nechal inspirovat. Během roku 1849 a 1850 pak připravil několik variant podoby táborové pevnosti, které měl polní podmaršál

73 ÖStA – KA Wien, Nachlässe und Sammlungen, Emanuel Zitta, B/1335.

74 K osobě György Klapky a k obraně Komárna viz Zoltán SZÉNÁSSY, *Klapka György*, Bratislava 1992.

75 ÖStA – KA Wien, Nachlässe und Sammlungen, Emanuel Zitta, B/1335. Korespondence ze 17. – 20. 9. 1849.

76 Zoltán SZÉNÁSSY, *Komárom ostroma 1849–Ben*, Komárom 2009. Podrobněji k podzimmím událostem s. 193–207.

77 ÖStA – KA Wien, Nachlässe und Sammlungen, Emanuel Zitta, B/1335. K povýšení došlo dne 16. 10. 1849.

78 *Militär Schematismus des Österreichischen Kaiserthumes*, Wien 1850, 1851, 1852, s. 475, 497 a 549. Dále ÖStA – KA Wien, Nachlässe und Sammlungen, Emanuel Zitta, B/1335. V úvodu k pozůstalosti Emanuela Zitty je uvedeno, že od srpna 1849 působil – kromě funkce polního ženijního ředitele u 3. armády – i jako oblastní fortifikační ředitel v Ofen.

79 URL: <[https://hu.wikipedia.org/wiki/Citadella_\(Budapest\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Citadella_(Budapest))> [cit. 20. 10. 2015]. Zitta tuto citadelu projektoval v roce 1850.

Zitta možnost připomínkovat.⁸⁰ Zitta zaslal Wurmbovi také několik doporučení, jež byly – jak bylo možné očekávat – součástí obsírnějších analýz o výhodách konceptu táborové pevnosti. Některé ze Zittových dílčích návrhů Julius von Wurmb nakonec do finálního projektu táborové pevnosti zakomponoval.⁸¹ Dodejme ještě, že výstavba prvních detašovaných pevnůstek byla v Olomouci zahájena v létě 1850 a pokračovala dalších 25 let.⁸² Zda se podařilo Emanuelu Zittovi zhlédnout počáteční výstavbu olomoucké táborové pevnosti, se můžeme jen dohadovat.

Po svém odchodu do penze se Zitta odstěhoval z Ofen do Dolního Rakouska, kde dožil v malém městečku nedaleko Vídně. Zitta zemřel 16. září 1856 v Korneuburgu. Podle údajů uvedených v úmrtní matrice zdejší fary zemřel na souchotiny (TBC) a byl o dva dny později pohřben na místním hřbitově.⁸³

Závěr

Přestože se jedná o obsahově nevyvážený příspěvek, spektrum studovaných pramenů umožnilo nahlížet Emanuela Zittu z různých úhlů pohledu a především v širších souvislostech. Důležité milníky v Zittově vojenské kariéře jsou sledovány na pozadí diskuzí a polemik o dalším směřování pevnostního stavitelství v habsburské monarchii v první polovině 19. století, a v rámci širšího výkladu k fungování inženýrského sboru. V tomto ohledu tedy příspěvek dalece překračuje rozměr pouhého biogramu.

Studii o Emanuelu Zittovi lze pokládat za příkladovou, byť s jistou výhradou. Zittova kariéra se zásadním způsobem nelišila od mnoha jeho vrstevníků. Po absolvování vídeňské inženýrské akademie sloužil v různých orgánech ženijní správy a v různých pevnostních posádkách v monarchii, kde plnil jasně stanovené úkoly. Stejně jako většina jeho vrstevníků končil svou kariéru ve vysoké generálské hodnosti na úrovni oblastního fortifikačního ředitele, resp. ženijního ředitele u polní armády. S jeho podpisem – stejně jako u dalších

80 ÖStA – KA Wien, GGD, 1849, kart. 489, sign. 15/17.

81 Především se jednalo o připomínky vztahující se k objektům na západní straně pevnostního předpolí, kde nakonec také byla výstavba zahájena.

82 Podrobněji k budování táborové pevnosti v Olomouci M. VIKTOŘÍK, *Táborová pevnost Olomouc*, s. 59–166.

83 Úmrtní matrika fary v Korneuburgu, 1856–1867, sv. VIII, sign. 03–09 (údaje jsou přístupné na: URL: <http://www.data.matricula.info/php/view2.php?ar_id=3670&be_id=2604&ve_id=758347&count>[cit. 20. 10. 2015]). V matričním zápisu se nachází několik nepřesností. Zitta se nenarodil v Polici nad Metují, jak uvádí místní farář, a nedisponoval také šlechtickým titulem (v záznamu je uvedeno Emanuel von Zitta).

Autor předkládané studie se pokusil dne 12. 9. 2015 neúspěšně najít na hřbitově v Korneuburgu hrob Emanuela Zitty. Správcem hřbitova mu bylo následně sděleno, že se na zdejších hřbitově starší hroby již nevyskytují.

příslušníků tohoto sboru – se pak setkáváme na mnoha písemnostech, které nás nechávají nahlédnout nejen na každodenní činnost důstojníků inženýrského sboru, ale i na realie jednotlivých pevnostních měst.

Zitta však nebyl jen zdatným „řemeslníkem“, ale bez jakékoliv nadsázky ho lze považovat za vědce a literáta, důstojníka s širokým rozhledem, vědomostmi, a v neposlední řadě člověka disponujícího společenským postavením a konexemi. Ostatně díky nim byl Zitta reflektován také v literatuře (připomeňme monografii o Karlu Kolbielském nebo vzpomínky Jánose Bolyaie). V tomto ohledu se tedy od mnoha příslušníků (nejen) inženýrského sboru značně odlišuje a je výjimečný. Emanuel Zitta vynikal kreativitou, analytickým myšlením, pestrou paletou aktivit, nestandardním přístupem k řešení zadaných úkolů a především mimořádnou literární aktivitou. Jen díky jeho spisům bylo možné dosáhnout plasticity výkladu a neomezit se na pouhý výčet faktografických údajů, které nabízí prameny úředního charakteru. Při studiu těchto spisů byl kladen důraz především na sledování Zittových myšlenkových pochodů, osobních projevů, vztahů (nejen) v rámci inženýrského sboru a v neposlední řadě na konfrontaci jeho představ s realitou. Podobný postup by mohl být návodem i pro další badatele, kteří by měli zájem zpracovat osudy „obyčejných“ důstojníků rakouské armády v první polovině 19. století a stejně jako v případě Emanuela Zitty by se potýkali s absencí pozůstalosti či jakýchkoliv ego-dokumentů.

Zittův talent se mohl naplno projevit po jeho přeložení do olomoucké pevnosti na počátku 30. let 19. století. Do té doby se věnoval především zajištění řádného chodu úřadů, které mu byly svěřeny, a podílel se na vylepšení dílčích fortifikací v různých uherských pevnostech. Vlivem zlepšující se finanční situace rakouské monarchie a požadavkům hlavního ženíjního úřadu začal v Prešově a poté naplno v Olomouci rozvíjet koncept táborové pevnosti. V jeho očích představoval projekt opevněného tábora finančně nejvýhodnější a z obraného hlediska také nejefektivnější řešení. Přestože se Zitta nesetkával s pochopením u svých nadřízených, zarputile koncept táborové pevnosti po celou svou službu v olomoucké posádce hájil. Paradoxně, obecného uznání i vlastní realizace se dočkaly Zittovy vize až těsně po jeho přeložení do Uher.⁸⁴

84 Dodejme ještě, že projekt táborové pevnosti byl na území dnešní ČR realizován pouze v Olomouci. Z předsunutého věnce 21 pevnůstek se dodnes dochovalo v okolí Olomouce 9. Tyto objekty, konstrukčně podobné pevnůstkám vystaveným ve stejném období například v Krakově či ve Veroně, jsou památkově chráněny. Ve čtyřech z nich se pak nachází pevnostní muzeum.

Summary

Emanuel Zitta. About the Career and the Work of an Officer of the Corps of Engineer in the Half of the 19th Century

Although there is an increasing number of Czech historiographical studies about the corps of officers of the Austrian army, the amount of such papers, that allow us to look into a daily life of officers, into their minds and that inform us about setup and working of particular parts of the army, is still very low – especially for the first half of the 19th century. Aside a number of non-fiction and scholarly publications about the Napoleonic wars there are mostly available titles that either present armed conflicts only as a mere part of political history; offer positivistic biographies of important soldiers or concentrate on the issue of weapons and equipment and a detailed description of the army structure.

The presented study wants to enrich number of works that focus on “common” officers of the Austrian army that came from burgher classes. The aim of the study is neither to compare fates of other soldiers nor to analyse sociological or national setup of the corps of officers. It will rather simply offer a view on the career of one of officers of an engineer brigade. This career will be followed in a context of a development of the corps of

engineer in the first half of the 19th century (in so called John’s era). The aim of this exemplar study is also to point out some pivotal sources that can help to map careers of officers of the Austrian army during the analysed period.

Emanuel Zitta was active in the corps of engineer for 45 years. During his rich career he wrote a number of expert essays. It was possible to find some of them in various files and collections of the Austrian state archive – War archive in Wien. These writings are interesting not only because they inform us about particular fortresses of the Austrian monarchy and about new trends in a field of the fortification architecture, but they also allow us to look into relationships inside the corps of engineer and into the setup of this corps in the pre-March (Vormärz) period. Emanuel Zitta did not leave behind any sources of a personal nature (e. g. diaries etc.) and his fragmented written heritage is composed almost exclusively by official documents. In this sense writings mentioned above represent the unique source that allows us at least partially know opinions and ideas of this intelligent and educated soldier.